

proprium est evertere et perdere animas. Talis fuit Novatianus antipapa et æmulus S. Cornelii Pontificis, quem S. Cyprianus, epist. 1 ad Cornel., his titulis insignit, « desertor Ecclesie, misericordie hostis, interfector penitentiae, doctor superbiae, veritatis corruptor, proditor charitatis. »

26. TRADIDERUNT ANIMAS SEAS, — id est seipsos suasque vitas, ut eas vel laborando et predicando, vel moriendo impendant et expendant pro Christo ejusque gloria. Sic ait Psaltes, *Psal. cix*: « Anima mea in manibus meis semper, » hoc est, ut exponit Chaldaeus: « Anima mea periclitatur, ac si in superficie manus meae esset, » obvio cuilibet exposita in praedam. Qui ergo amat sincere et ardentem Christum, debet esse prodigus animae, ut pro eo vitam et valetudinem periculo exponat, imo prodigat et perdat cum res possit.

28. VISUM EST ENIM SPIRITUI SANCTO ET NOBIS, — id est, visum est nobis inspiratis et directis a Spiritu Sancto: est hendiady. Hinc liquet Spiritum Sanctum in Concilio adesse et praesese, illudque dirigere, ut in decernendo non erret. Unde dicere solent Patres in Concilio: « Haec S. Synodus in Spiritu Sancto legitime congregata decernit, » etc.

NIHIL ULTRA, — ex lege Mosaica: nam a Decalogo, sive jure naturae, aequae ac lege Christi esse absolvere nec voluit, nec potuit.

29. BENE AGETIS, — id est recte et Christiane facietis, vel felicitur vivetis. Unde Syrus vertit, *cumque conservaveritis animas vestras, bene se habebunt, scilicet animae vestrae*. Addit S. Clemens, lib. VI *Constit.*, cap. XII, Apostolos congregatos multa alia constituisse. Sic enim ait in eorum persona: « His igitur litteris missis, remansimus nos pluribus diebus Hierosolymis, conquientes una quae in communem utilitatem ad correctionem spectabant; » quae ipse deinde enarrat. Addit S. Paulus, *Galat. II, 9*, se dextris societatis dedisse S. Petro, ut ipse peculiarem Judaeorum gereret curam, Paulus vero Gentium. Porro, post hoc decretum mansisse adhuc aliquid simultatis inter Judaeos et Gentiles conversos ad Christum, indicat ibidem Paulus, cum ait se Petro venientem Antiochiam in conspectu restitisse, eo quod timens Judaeos, subduceret se a Gentibus, itaque suo exemplo eas cogere judaizare. Vide ibi dicta.

31. GAVISI SUNT SUPER CONSOLATIONE, — quam eis dederunt Apostoli, amovenes ab eis onus et jugum grave legis Mosaicae; Syrus, *gavisi sunt et consolationem acceperunt*.

32. CUM ESSENT PROPHETAE, — tum proprie dicti, ut ait Miltiades apud Eusebium, lib. V *Histor.*, cap. XVI vel XVII; tum metaphorice, scilicet Prophetae, id est doctores, praedicatores et exhortatores: horum enim est consolari et confirmare fratres. Vide dicta I *Cor. XIV*, initio.

VERBO PLURIMO, — *ὡς λόγος πολλός*, id est verbo multo, puta copioso, vehementi et efficaci; Syrus, *sermone divite*.

33. CUM PACE, — *q. d.* Controversia de legalibus jam sopita, cum omnes in decreto Apostolorum acquiescerent, itaque pacem mutuum colerent. Aut a cum pace, » id est valledicendo imprecantes eis pacem et prosperitatem, dicentes: Ite in pace, vel Deus pacis pacifice reducat vos, vel, Pax vobis. Haec enim fuit salutatio Christi, a quo eam didicerunt et usurparunt Apostoli aliique fideles.

AD EOS QUI MISERANT, — ad Apostolos in Jerusalem.

36. VISITEMUS FRATRES, — Non enim sufficit parere filios Christo, sed et oportet eosdem lactare ac nutrire, ut in fide et virtute crescant. Ita Episcopi debent crebro visitare suas parochias. Nam, ut ait Aristoteles, I *Oeconom.*, cap. VI, « domini oculus pascit equum, et vestigia pinguem faciunt agrum. » De visitatione haec multa utilia congressit hic noster Lorinus.

38. PAULUS AUTEM ROGABAT, — *ἤθελε*, id est *æquum et dignum censebat*.

UT QUI DISCESSISSET, — vel metu persecutionis, vel fuga laboris, vel amore matris degentis in Jerusalem. Graeco efficacius dicitur, *ὡς ἀποστρέψας*, id est *qui desecisset*, vel *defecisset*: inde enim *ἀποστρέψας*; vocatur desertor, defector. Ita Pagninus, Tigurina et alii.

39. FACTA EST AUTEM DISSENSIO, — *παραφωνία*. Pagninus et Vatablus, *exacerbatio*; Tigurina, *acris disceptatio*; alii, *ira vel animi incitatio*, sive primus ira motus primaque billis commotio. Ira utrimque bona esse potest, cum utraque pars legitima ratione movetur, et pro suo jure vel desiderio ardentem contendit et disceptat, uti hic fiebat: esto in excessum venialem facilis sit lapsus. Id factum est nutu Dei, ut Barnabas a Paulo divideretur, itaque separati diversis et pluribus evangelizarent, ait S. Chrysostomus. *Secundo*, ut Joannes, cognomento Marcus, haec disceptatione et severitate S. Pauli notatus ignominia, suam culpam inconstantiae et ignaviae agnoscens, animosior et constantior evaderet; uti factum est. Unde et Paulus eum resumpsit carumque et fidum comitem habuit. Ita idem Chrysostomus. *Precare* S. Hieronymus, *Apolog. contra Rufinum*: « Nonne, inquit, Apostoli salvus inter se amicitias dissenserunt, cum Paulus et Barnabas propter Joannem, cognomento Marcum, stomachati sunt, et separavit eos navigatio, quos Evangelium copulabat? » Talis dissensio fuit inter S. Petrum et Paulum, *Galat. II*, inter S. Hieronymum et Augustinum, inter S. Chrysostomum et Epiphanium, inter S. Cornelium et Cyprianum circa baptismum haereticorum non iterandum, etc.

ET BARNABAS QUIDEM, ASSUMPTO MARCO, NAVIGARET CYPRUM, — Lucas deinceps Barnabae non meminit, sed solius Pauli, cujus discipulus et comes fuit, acta persequitur. Ex peregrinatione S. Barnabae cum S. Paulo, quam hucusque descripsit Lucas, liquet esse falsum quod ait Clemens in *Recognit.*, et Alexander monachus in *Vita S. Bar-*

nae. Barnabam scilicet primo omnium evangelizasse Romae, indeque Clementem abduxisse Caesaream ad S. Petrum. Verum post haec S. Barnabam in Italiam venisse, in Liguria predicasse, Ecclesiam Mediolanensem exorisse, longe lateque fidem propagasse, firmas traditiones ejusdemque Ecclesiae monumenta, pluresque scriptores fidem certam faciunt, ait Baronius. Tandem Barnabas rediit in Cyprum, ibique gloriosum pro Christo obiit martyrium. De eo sic legimus in *Rom. Martyrol.*, die 11 junii: « Natalis S. Barnabae Apostoli, qui natione Cyprius, a discipulis cum Paulo Gentium Apostolus ordinatus, multas regiones cum eo peragravit, Evangelicæ predicationis inunctum sibi opus exerceat: postremo Cyprum

profectus, ibi apostolatium summum glorioso martyrio decoravit: cujus corpus, tempore Zenonis imperatoris, ipso revelante, repertum est, una cum codice Evangelii S. Matthæi sui manu descripto. » Porro eum fuisse unum e 72 discipulis Christi, tradit Eusebius, lib. II *Hist.*, cap. II; Epiphanius, in *Panar.*, lib. I, sub finem; Beda, in *Act. IV*, et alii.

40. TRADITUS GRATIE DET, — Vide dicta cap. XI, vers. 26.

41. PRECIPUENS CUSTODIRE PRECEPTA APOSTOLORUM, — Ergo non tantum Dei, sed et hominum, puta Superiorum, precepta servanda sunt, quod negant haeretici. Haec verba desunt hic in Graeco et Syro, sed eadem habentur et repetuntur capite sequenti, vers. 4.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Paulus ob Judaeos circumcidit Timotheum, eumque socium suae predicationis assumit in Asia et Bithynia, ac per visionem evocatur in Macedoniam; Phlipis ergo convertit Lydiam purpurariam, demonemque: quae virgine caesus, cum Sila noctu orans et laudans Deum ciet terra motum quo ostia carceris panduntur. His visis, custos carceris convertitur, Paulusque a Magistratu liber cum honore dimittitur.

1. Pervenit autem Derben et Lystram. Et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris Judaeae fidelis, patre Gentili. 2. Huic testimonium bonum reddebant, qui in Lystris erant et Iconio fratres. 3. Hunc voluit Paulus secum proficisci: et assumens circumcidit eum, propter Judaeos qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater ejus erat Gentilis. 4. Cum autem pertransirent civitates, tradebant eis custodire dogmata, quae erant decreta ab Apostolis et senioribus qui erant Hierosolymis. 5. Et Ecclesiae quidem confirmabantur fide, et abundabant numero quotidie. 6. Transeuntes autem Phrygiam, et Galatiae regionem, vetati sunt a Spiritu Sancto loqui verbum Dei in Asia. 7. Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam; et non permisit eos Spiritus Jesu. 8. Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem; 9. et visi, per noctem Paulo ostensa est: vir Macedo quidam erat stans, et deprecans eum, et dicens: Transiens in Macedoniam, adjuva nos. 10. Ut autem visum viderit, statim quasi sumus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus evangelizare eis. 11. Navigantes autem a Troade, recto cursu venimus Samothraciam, et sequenti die Neapolim. 12. Et inde Philippis, quae est prima civitas Macedoniae civitas, colonia. Eramus autem in hac urbe diebus aliquot, conferentes. 13. Die autem sabbatorum egressi sumus foras portam juxta flumen, ubi videbatur oratio esse: et sedentes loquebamur mulieribus quae congenerant. 14. Et quaedam mulier nomine Lydia, purpuraria civitatis Thyatirenorum, colens Deum, audivit: cujus Dominus aperuit cor intendere his quae dicebantur a Paulo. 15. Cum autem baptizata esset, et domus ejus, deprecata est dicens: Si judicaveris me fidelem Domino esse, introite in domum meam et manete. Et coegit nos. 16. Factus est autem, euntibus nobis ad orationem, puellam quamdam habentem spiritum Pythonicum obviare nobis, quae quastum magnum praestabat dominis suis divinando. 17. Haec exsecrante Paulus, et nos, clamabat dicens: Isti homines servi Dei excelsi sunt, qui annu-

giant vobis viam salutis. 18. Hoc autem faciebat multis diebus. Dicens autem Paulus, et conversus, spiritui dixit: Præcipio tibi in nomine Jesu Christi exire ab ea. Et exiit eadem hora. 19. Videntes autem domini ejus quia exivit spes quartus eorum, apprehenderunt Paulum et Silam, perduxerunt in forum ad principes; 20. et offerentes eos magistratibus, dixerunt: Hi homines conturbant civitatem nostram, cum sint Judæi; 21. et annuntiant morem quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. 22. Et eueurrit plebs adversus eos: et magistratus, scissis tunicis eorum, jusserunt eos virgis caedi. 23. Et cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi et diligenter custodire eos. 24. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorem carcerem et pedes eorum strinxit ligno. 25. Media autem nocte, Paulus et Silas orantes, laudabant Deum; et audiebant eos qui in custodia erant. 26. Subito vero terra motus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia; et universorum vincula soluta sunt. 27. Expergetus autem custos carceris et videns januas apertas carceris, evaginato gladio volebat se interficere, æstimans fugisse vincetos. 28. Clamavit autem Paulus voce magna, dicens: Nihil tibi mali feceris: universi enim hic sumus. 29. Petitoque lumine, introgressus est, et tremefactus procidit Paulo et Silæ ad pedes; 30. et producens eos foras, ait: Domini, quid me oportet facere, ut salvus fiam? 31. At illi dixerunt: Crede in Dominum Jesum, et salvus eris tu, et domus tua. 32. Et locuti sunt ei verbum Domini, cum omnibus qui erant in domo ejus. 33. Et tollens eos in illa hora noctis, lavit plagas eorum: et baptizatus est ipse, et omnis domus ejus continuo. 34. Cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, et letatus est cum omni domo sua credens Deo. 35. Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores dicentes: Dimitte homines illos. 36. Nuntiavit autem custos carceris verba hæc Paulo: Quia miserunt magistratus ut dimittamini: nunc igitur exeuntes, ite in pace. 37. Paulus autem dixit eis: Cæsos nos publice, indemnatos, homines Romanos miserunt in carcerem, et nunc occulte nos eiciunt? Non ita; sed veniant, 38. et ipsi nos eiciant. Nuntiaverunt autem magistratibus lictores verba hæc. Timueruntque auditu quod Romani essent: 39. et venientes deprecati sunt eos, et educentes deprecati sunt eos, et egrederentur de urbe. 40. Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam, et visis fratribus consolati sunt eos, et profecti sunt.

1. FILIUS MULIERIS JUDÆE. — Ha Romana, Græca et Syrus. Aliqui pro Judæa legunt vidua. Vocabatur ea Eunice, id est Victoria, quam æque ac aviam Timothei, nomine Loidem, laudat Apostolus, II *Timoth.* 1, 3.

FIDELIS, — id est Christianæ, quæ scilicet a Judaismo conversa erat ad Christianismum.

PATRE GENTILI. — Velita erant Judæis matrimonia cum Chananæis, *Exodi* xxix, 32, at non cum aliis Gentilibus. Unde Gentiles uxores duxerunt Jacob, *Genes.* xxix, 23; Josephus, *Genes.* xli, 45; Moses, *Exodi* ii, 21; et post datam Mosi legem David, II *Reg.* iii, 3; Salomon, III *Reg.* iii, 1. Esther Judæa nupsit Gentili Assero, cap. ii, vers. 17. Sic primitus Christiani contrahabant matrimonia cum Gentilibus, eaque separari velat Apostolus, I *Cor.* cap. vii, vers. 12. Postea tamen Ecclesiæ irritavit hæc matrimonia: unde impedimentum hæc matrimonii vocatur disparitas cultus; cum hæreticis vero conjugium non irritavit, sed prohibuit, ob periculum perversionis.

Vide Sanchez, *De Matrimonio*, tract. *De Disparitate cultus*.

2. HUC TESTIMONIUM REDDENT — fidei non fictæ, victus et bonæ educationis in studio sacrarum Litterarum, ut patet I *Timoth.* vi, 12, et II *Timoth.* i, 3. Unde Paulus Timotheum vocat filium charissimum, et præ cæteris peregrinationis suæ adiutorem et administrum fidelem et strenuum, ac Ephesinas Ecclesie Episcopum ordinavit, I *Corinth.* iv, 17; *Philipp.* ii, 20 et 23; *Rom.* xvi, 21. Vide dicta in utraque epist. ad *Timoth.*

3. CIRCUMCIDIT EUM PROPTER JUDÆOS. — Sponte id fecit Paulus, ne quod illi negotium facessentur Judæi, eo quod Timotheum Gentilem assuisset in socium predicationis, utque eos demereretur faciliusque ad Christum traderet: legalia enim erant mortua, sed necdum mortifera. Titulo vero, æque Gentilem, Paulus non est passus circumcidi, quia Judæi eum ad id volebant compellere, ne videretur eorum sententiæ falsæ

subscribere, quæ docebant circumcisionem esse necessariam ad salutem. Vide dicta *Galat.* ii, 3. Laudat discretionem S. Pauli S. Gregorius, lib. XXVIII *Moral.*, cap. vi vel xii: « Plerumque, inquit, virtus cum indiscrete tenetur, amittitur; cum discrete intermittitur, retinetur. » Et S. Chrysostomus tantam conversionem quanta secuta est vers. 3, ascribit studio concordie S. Pauli.

ERAT GENTILIS, — *ἑθνηστής*. Syrus, fuerat Gentilis. Putant enim nonnulli patrem Timothei hoc tempore fuisse mortuum, itaque dicendum est, si mater ejus erat vidua, ut dixi aliquos legere vers. 1.

4. DOGMATA, — non fidei, sed legum, id est præcepta. Unde explicans subdit: « Quæ erant decreta ab Apostolis. » Ergo obligant leges Apostolorum, Episcoporum, Pastorum, etc., quod negant hæretici.

6. VETATI SUNT A SPIRITU SANCTO LOQUI VERBUM DEI IN ASIA. — Cur? Perperam aliqui respondent: Quia, inquit, Asiani erant a Deo rejecti et reprobat; Deus enim vult omnes homines salvos fieri. Unde et paulo post Asianis fidem per S. Joannem et Paulum communicavit. *Primo*, ergo (Eusebius respondet, quia Paulus prævidebat famam futuram in Asia, quæ hominum curas a fide ad panem querendum divertit. Unde Beda et Origenes, hom. 9 in *Levit.*, causam dant, quod Paulus prævidebat Asianos contemptuosos verbum Dei. Et S. Gregorius, hom. 4 in *Evang.*: Ne gravis, inquit, de contempta predicatione mali auditores iudicari mererentur. *Secundo* et melius, S. Chrysostomus: Quia Asia, inquit, servabatur S. Joanni, sicut Bithynia S. Lucæ, ait Gagneus. *Tertio*, quia Asiani adhuc imparati erant et indispositi ad recipiendum Evangelium, paratiores vero erant Macedones, ut patet vers. 9: ita Sedulius, in cap. i ad *Romanos*. Sicut ex adverso jussit Deus Paulum predicare Corinthi: « Quoniam, ait, populus est mihi multus in hac civitate. » *Act.* cap. xviii, 10. *Quarto*, S. Prosperus, lib. II *De Vocat. Gent.*, cap. iii, censet arcanam hie fuisse causam, quæ nos latet, ob quam non negata, sed dilata est Asianis gratia predicationis. Sic Paulus, *Rom.* i, 13, scribit se sæpe proposuisse venire ad eos, sed prohibuit fuisse. Ubi recte notat S. Chrysostomus et Ambrosius a Dei nutu pendere tua verba, tum illicina predicatorum suorum: hæc enim illi summæ esse cure.

Moraliter: Moyses Abbas apud Cassianum, *Collat.* i, cap. ult., notat sæpe se expertum quod sibi volenti exhortari defecerit sermo, et quasi arefacta fuerit lingua: « Quibus indicis, inquit, evidenter agnoscat Domini gratiam pro merito (intellige ex virtute ejusdem gratiæ) ac desiderio audientium disputantibus aspirare sermonem. » Viri ergo Apostolici et prædicatores toti a Deo pendente, eique assidue se commendent, ut iter linguamque eorum dirigat eo ubi major erit Dei

gloria et animarum fructus, ac vicissim fidelis erent, ut tales sibi mittat pastores, doctores, confessorios et predicatores, qui magis eorum salutem promovent.

IN ASIA — Minori, non tota, quæ complectitur Phrygiam, Pamphyliam, Lycæoniam, Ciliciam, Galatiam, etc., totaque mari cingitur, præter eam partem quæ spectat Orientem; sed quæ finitima est Epheso: hæc enim proprie Asia minor dicitur, in qua paulo post Paulus predicavit per biennium, *Actor.* xix, vers. 1 et 10, ac deinde S. Joannes Apostolus.

7. IN MYSIAM. — A S. Hieronymo, in *Locis Hebr.*, vocatur *Mesia*. Ptolemeus duplicem facit Mysiam, majorem et minorem. et utramque extra Bithyniam in Asia, non procul ab Ida. Mysos alii Thracæ, alii Lydos fuisse dixerunt. Et quia Lydi facunt ætosam (quæ nulla nascitur in Olympo) Mysam vocavere, ab eo Mysos dictos putaverunt, quibus sermo fuit ex Lydo Phrygiæque permixtus. Hæc ergo Mysia fuit in Asia. Alia Mysia est in Europa, quam aliqui vocant Bosniam. Porro Mysi adeo fuere viles et despecti, ut in proverbium abierit, ac de homine vilissimo dicitur, « Mysorum ultimus. » Ubi vide charitatem et humilitatem Pauli, qui vilius æque ac honoratis evangelizat, memor illius dicti Isaie et Christi: « Pauperes evangelizantur (1). »

NOX PERMISIT EOS (ob causas paulo ante datas) SRRATUS JESU, — puta Spiritus Sanctus, qui a Patre et Filio, puta Christo Jesu, procedit et utriusque est proprius et consubstantialis. Unde colligas Spiritum Sanctum non solum a Patre, ut voluerit Græci, sed etiam a Filio procedere, ac consequenter vere esse Deum. Ita S. Cyrillus, lib. II in *Joannem*, cap. iii, et S. Augustinus, tract. 99 in *Joannem*, ac Concilium Ephesinum, cap. *De resurrectione Christi*. Ideo enim vocatur Spiritus Jesu, æque ac Spiritus Dei Patris.

8. DESCENDERUNT TROADEM. — Troas Asiæ est regio Hellesponto adiacens, ita dicta a Trojanis, ait Pomponius Mela, lib. 1; Ptolemeus minorem Phrygiam appellat. In ea urbes nobiliores fuere, Troja, Antandrus, Phryna, Clazomene, Pergamus, Thyatira, Philadelphia, Laodicia, Ida et Timolus. Porro S. Hieronymus, in *Locis Hebr.*, ac Baronius censent Troadem fuisse urbem in Asia-alio nomine Antigoniam appellatam. Verum Syrus et alii censent esse regionem eam, quam jam

(1) Notum est illud Ciceronis, orat. *pro Flacco*, cap. xxviii: « Nanique, ut opinor, Asia vestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia. Utrum igitur nostrum est, an vestrum, hæc proverbium, Phrygem plagis fieri solere morem? Quid de tota Caria? Nomen hæc vestra voca vulgatum est, si qui cum periculo experti velis, in Care id potissimum esse faciesdem? Quid porro in Græco sermone tam tritum atque celestium est, quam si quis despiciat dicitur, ut Mysorum ultimus esse dicatur? Nam quid ego dicam de Lydia? Quis unquam Græcum comitatum scripsit, in qua servus primarum partium non Lydus esset? »

descripsi. Utrumque est probable. Sane cap. xx, 7, Lucas indicat Troadem esse urbem.

9. ET VISIO PER NOCTEM. — Hæc ergo visio fuit somnium a Deo Paulo immissum per angelum. Angelus enim in imagine Pauli formavit et pinxit virum habitu Macedonico, ejusque vocem, ut videretur macedonica loqui et dicere: « Transiens in Macedoniam, adjuva nos; » vel certe ipse angelus viri Macedonis speciem et vocem assumpsit. Videtur hic angelus fuisse tutelarior et preses Macedonie.

Simili visione S. Franciscus Xaverius cognovit se vocari in Indiam. Visus est enim sibi sæpe per quietem, humeris Indum aliquandiu vectare, adeo gravem, ut ipso pondere fatigatus excitaretur a somno: nimirum hoc presagium erat gravium arumarum et laborum, quos pro inodorum salute subiturus erat. Ita Horatius Tursellinus in Vita Xaverii, lib. I, cap. viii.

Simili modo ad Africanos, Indicos et Æthiopicos propaganda fidei agones vocatus est Ioannes Nunnius, ex illustri Gusmanorum familia oriundus, is qui primus Patriarcha in Æthiopia destinatus a Pontifice Maximo, multis exantillat laboribus, magnam suæ virtutis veræque sanctitatis opinionem posteris reliquit. Cum enim annum integrum supplicasset B. Virgini, ut sibi indicaret quis vite status sibi capessendus foret, in somnis apparuit ei B. Virgo, comitata duobus et Societate Jesu. Petro Fabro scilicet et Francisco Strada, dixitque: « Vis servire filio meo usque ad defatigationem? » Cui Nunnius: « Omnino, Domina. Sequere ergo, ait illa, hos viros. » Mox ille eis obvius factus, in Societatem eorum admitti petiit et impetravit, ac primum in Hispania, deinde in Africa, demum in India pro Christo laboravit usque ad defatigationem. Ita P. Maffei in Vita S. Ignatii de Loyola, lib. II, cap. vi.

Moraliter: Nota somnia esse indicia vigilantis animi, et virtutis aut vitii. Quæ enim in vigilia animus cogitat, agit et frequentat, hæc et somniat: naturaliter enim ea nocte recurrit. Somnium ergo est signum rei amate, et per frequentem actionem aut meditationem animo penitus insitæ et infixæ. Quocirca Plutarchus, lib. De Profectu morum, assignat, duodecim signa acquisitæ virtutis, unum ex Zenone dat ex somniis. Si enim somnia de Deo, de amore Dei, de convertendis animabus, certum est interdiu te crebro de Deo Deique amore et convertendis proximis cogitare, agere et satagere; ac consequenter ardere amore Dei et proximi. Ita Paulus jugiter affectus predicationi et salutis Gentium, de eadem re somniat. Deus tamen illud somnium ita direxit et attemptavit, ut de Macedonia somniaret, potius quam Galatia, vel Asia, ideoque vir Macedo vocans in Macedoniam ei appareret, quia eo illum destinabat. Idem signum dat S. Augustinus, lib. XII De Genes. ad litter., cap. xv, ubi et addit exemplum Salomonis, qui in somnis petiit sapien-

tiam a Deo, III Reg. iii, quia in vigilia crebro eam desiderabat. Idem alibi: « Memores, ait, Domine, mandatorum tuorum, etiam in somnis peccatis resistimus. » Hinc signum est eximie castitatis, si in somnis nunquam occurrat turpis imaginatio; aut si occurrat, statim ei phantasia resistat, ut fecit S. Franciscus Xaverius resistendo ei usque ad emissionem sanguinis. Sicut enim equi viam sæpe a se intant et tritam ineunt etiam dum auriga dormit, sic idem facit sensus, caro et phantasia, etiam dum mens sopita est et ratio dormit. Perinde ergo ac in reponitis secundum habitum operamur, v. g. si tentatio aut periculum occurrat, illico generose eam repellimus, si alias cam soliti simus repellere, sic et in somnis. Nam, ut ait Aristoteles, III Ethic., cap. viii: « Ars perfecta non deliberat: tam sibi facili est actus suus. » Vis ergo cum Paulo ipsa somniare de Deo, Christo, celo, etc., eadem vigilans frequenter et ardentem cogita, ac ruminat. Cum enim hujus cogitationis habitum induerit, is quasi naturaliter, etiam noctu, in actum suum sese exercet, presertim si eam sub somnium renovet eique indormiat.

10. STATIM QUESIVIMUS. — scilicet ego Lucas, Paulus, Silas et Timotheus: hic enim adhesit Paulo, vers. 3, ut per plures magis spargeretur Evangelium. Sic S. Vincentius Ferrerius, sui ævi Paulus, provincias Europe evangelizandi obiens, dicebat secum multos sacerdotes et fratres, tum sui Ordinis, tum aliorum, qui cum adjuvarent, ac presertim penitentium confessiones exciperent, ait auctor Vita ejus, lib. II, cap. vii. Solenter notat Baronius et alii Lucam hic loqui in prima persona, dicendo, *quesivimus*, ac proinde seipsum comprehendere, cum hactenus loquens sit in tertia persona: unde videtur, quod Lucas primum adhereret Paulo Troade, indeque individuus fuerit Pauli comes, ut ait S. Hieronymus, lib. De Viris illustr., in Luca, ac proinde deinceps non tam audita, quam visa a se Pauli gesta enarret. Hinc infert Baronius Lucam scripsisse Evangelium anno Christi 58, illo enim Paulus fuit in Achaia et Bœotia (ubi Lucam scripsisse Evangelium asserit S. Hieronymus), non ante.

Verum alii probabilius censent Lucam aliquando abfuisse a Paulo. *Primo*, qui ab hoc versu deinceps per quatuor capita, scilicet usque ad cap. xx, 5, Lucas mutat personam, et a prima redit ad tertiam. Cum enim hoc cap. mutasset tertiam personam in primam dicendo vers. 10: « Quesivimus, etc., certi facti quod vocasset nos Deus; » et vers. 11: « Venimus Samoethraciam; » et vers. 12: « Eramus autem; » et vers. 13: « Egressi sumus, loquebamur; » et vers. 16: « Euntibus nobis ad orationem, etc., Pythonem obviam nobis; » et vers. 17: « Subsecuta nos, » ut significet se tunc fuisse comitem Pauli: idem tamen sub finem capituli hujus mutat rursus personam primam in tertiam, ut significet se tunc a

Paulo abfuisse, idque facit constanter usque ad cap. xx, 5. Unde ait hoc cap., vers. ult., de Paulo et Sila: « Visis fratribus, consolati sunt eos; et profecti sunt. » Et cap. xvii, 1: « Cum autem perambulasset Amphipolim, venerunt Thessalonicam, » etc., quibus evidenter significat se tunc non fuisse in comitatu Pauli. Videtur ergo ab eo abfuisse, usque dum Paulus perambulando regiones, rediit in Græciam, navigaturus in Syriam, cap. xx, 3; tunc enim Paulus inter alios socios hujus itineris, qui illo versu nominantur, assumpsit et Lucam. Unde de eis, æque ac de se subdit ibidem Lucas, vers. 5: « Hi cum præcessissent, sustinuerunt nos Troade: nos vero navigavimus post dies azymorum. » Et vers. 13: « Venimus contra Chium: » ac deinceps semper eadem persona prima utitur, ut seipsum includat. In illa ergo ex Græcia in Syriam, indeque Romam navigatione, longa et periculosa, Lucas individuus fuit comes Pauli, non ante. *Secundo*, quia, esto fuisset Lucas ante comes Pauli firmus et stabilis (quod tamen non liquet), non ideoque firmiter ei adhesisset. Crebro enim Paulus suos comites alio amandabat, ad Ecclesias se erectas confirmandas, uti Titum et Lucam amandavit Corinthum, II Cor. vii, 48; Silam Athenas, Titum in Cretam, Timotheum Ephesum, Erastum in Macedoniam, Act. xix, 22. *Tertio*, quia II Cor. vii, 18, per fratrem cujus laus est in Evangelio, quem Paulus ait se mittere Corinthum, S. Hieronymus, Tertullianus, Anselmus, imo S. Ignatius (quos ibidem citavi) intelligunt S. Lucam. Unde sequitur anno Christi 58 (illo enim scripsit Paulus Epist. II ad Corinth.), vulgatum jam et crebro Lucæ Evangelium, ac proinde aliquot annis ante illud a Luca fuisse conscriptum, nimirum inter annum Christi 51, quo Lucas hic cepit adherere Paulo, et annum Christi 58, quo illud ore omnium laudari asserit Paulus. Ex dictis sequitur, pluribus annis Lucam a Paulo abfuisse. Ubi nota insignem modestiam S. Lucæ, utpote qui nullam sui Evangelii, laborum et opis quam navavit S. Paulo, mentionem facit, cum tamen eam dilaudet Paulus in suis Epistolis. Sua ergo alto premit silentio, ac in gesta Pauli se totum effundit: vice versa Paulus Lucam suum adiutorem vocat et celebrat, epist. ad Philem., vers. 24, ac charissimum nuncupat, Coloss. iv, 14. Et in vinculis Romæ agens: « Lucas, inquit, est mecum solus: » cum tamen de aliis suis sociis mox subdat: « Omnes me dereliquerunt: non illis imputetur, » II Timoth. iv, 11 et 16.

PROFICISCI IN MACEDONIAM. — Quam cum descripsisset Plinius, lib. IV, cap. x, subdit: « Hæc est Asia Minor terrarum imperio potita quondam, hæc Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Ægyptum, Taurum, Caucasum transgressa: hæc in Bactris, Persis, Medis dominata, toto Oriente possessa. Hæc etiam Indie vitrix per vestigia Liberi patris atque Herculis vagata. Hæc eadem est Macedonia, cujus uno die

Paulus Æmilius Imperator noster 72 urbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis præstiterat duo homines. » Hæc nunc S. Paulus Christianus Alexander, et alter Paulus Æmilius, non Romanus, sed Deo et Christo subiecti.

11. SAMOETHRACIAM. — Ita dicta est regio a Samitis et Thracibus vicinis et accolis, vel etiam incolis, teste Diodoro, lib. V, cap. xi. Unde Virgilius, VII Æneid.:

Thraceiamque Samon, quæ nunc Samoethracia ferret.

NEAPOLIM. — Urbs erat, non in Caria, ut vult Dionysius, sed in confinio Thracie et Macedonie contra Thesum insulam. Hæc enim, non illa, vicina erat Samoethracie: ita Gagneus, Cajetanus et Arias; Æcumenius ait suo ævo nuncupatam Christopolim.

12. PHILIPPIS. — Ita dicta est urbs a Philippo, patre Alexandri Magni, qui eam instauravit; conversæ autem ad Christum a S. Paulo.

QUE EST PRIMA PARTIS MACEDONIE CIVITAS. — « Partis, » id est *primo*, regionis vel provincie. *Secundo*, proprie « partis, » id est portionis illius Macedonie, quæ et Thracia et Samoethracia (unde veniebat Paulus) venientibus occurrat. *Impla* enim erat Macedonia, alioque habebat urbes in his provinciis conterminas. *Tertio*, *primo*, id est *primo*, sumitur pro principio. Sic sumit Virgilius, VII Æneid.:

Pars mihi pacis erit dextræ teligisse tyranii.

Ita Budeus in *Comment. linguæ Græcæ*, q. d. Philippi est prima civitas principii Macedonie, sive a qua incipit et principium capit Macedonia. Ita Syrus verit, *quæ est principium Macedonie*; et Erasmus, *quæ est in prima parte Macedonie*. Unde quis suspicari posset, in Nostro pro *primo*, legendum *primo*: quæ est prima pars Macedonie civitas, sic enim sensus est clarus; verum exemplaria Bibliorum Græca et Latina constanter habent *primo*. *Quarto*, ergo planus sensus est hic, q. d. Philippi est prima civitas in confinio Thracie, quæ ad partem, id est sortem et dittonem Macedonie pertinet; alie enim superiores pertinent ad partem, id est ad sortem, ius et dittonem Thracie; imo Philipporum urbis pars una ad Thraciam, pars altera eaque potior ad Macedoniam pertinebat (1).

COLONIA — Romanorum, ut patet vers. 21, ideoque jure Romanorum civium gaudens, sicut nobilis Ubiorum civitas Belgio vicina, dicta est Colonia Agrippina, quia Agrippina, uxor Claudii Imperatoris et mater Neronis, eo coloniam Romanorum deduci curavit. Coloni enim dicebantur cives Romani ad aliquam urbem habitandum missi, qui non propriis, sed populi Romani legibus vivebant, ait Cicero, lib. III De Natura deorum. Porro colonias dicebantur Romani, tum ad exone-

(1) Pura de hæc urbe vid. in Rosenmulleri *Handb. d. bibl. Alterthumsk.*

randam Romam populis oppletam, eorum examina alio deducendo: tum ad pauperes urbis alendos: his enim alibi dividebant jugera terræ; tum ut iis militibus stipendia solverent, vel præmia largirentur; tum maxime ut illi Romanorum jus et imperium iis in locis, ad quæ mittebantur, tenerent. Ita Cicero, *De lege Agraria*: « Majores inquit, colonias sic idoneis in locis contra suspiciones periculi collocarunt, ut non oppida Italiae, sed propugnaculum imperii esse viderentur. » Et *pro Pontico* de Gallia provincia loquens: « Est in eadem provincia Narbo Martius, colonia nostrorum civium, specula populi Romani, ac propugnaculum istis nationibus oppositum et obiectum. » Colonia quoque dicebatur urbs donata jure et privilegiis colonie, etiam si ex colonis aliunde missis non esset conflata.

CONFERENTES. — Ita legunt Romana, id est disserentes, disputantes: Græce enim est *διαφιλοτιμίας*; unde Scholastica disputationes vocantur *διatribæ*, idque probat Erasmus. Alii legunt *consistentes*; unde Vatablus et Pagninus vertunt, *commorantes*. Hoc enim quoque significat Græcum *διαφιλοτιμίας*. Eodem nec redit. Nec enim commemoratio Pauli fuit otiosa, sed intenta ad disputandum et prædicandum.

13. UBI VIDEBATUR ORATIO ESSE. — Græcum *προσευχῆς* et *orationem*, et *oratorium*, sive *locum orationis* (ut vertit Syrus) significat, puta synagogam: hæc enim Judeis erat locus orandi et prædicandi. Unde et Paulus in eo prædicare cepit. Talia loca extra civitates crebro habuissent Judæos et Samaritanos, tradit Epiphanius, *hæresi* 80 (1). Sicut Philo ad Caium, Judeorum Synagogas vocat *proseuchas*. Et Juvenalis, *satyra* 3:

Edo tibi consistas, in qua te quero proseucha.

Sic cenatio vocatur *cenaculum*, in quo fit cenatio; ambulatio vocatur *ambulacrum*, in quo ipsa fit; *cæcus*, *consilium* et *Ecclesia* vocatur locus, in quo fit cæcus et congregatio populi vel consiliariorum. Unde liquet locum hunc orationis fuisse Judæorum, præsertim quia eo convenit Lydia, quæ colebat Deum, ut dicitur vers. 10. Salmeron tamen censet fuisse idolium, ubi Gentis suos deos colebant et invocabant.

14. NOMINE LYDIA. — Censent aliqui Lydiam dictam, quia oriunda erat e Lydia provincia, cujus rex fuit Cræsus tempore Cyri. Favet quod scribit Plinius, lib. VII, cap. LVI, « Lydos Sardi-

(1) Fuit moris apud Judæos ut *proseuchas* quam proximo ad fluvios exstruerent, quo commodius ipsis supereretur aqua ad manus lavandas, antequam preces facerent. Insignis in hanc rem est Josephi locus, *Antiq.* XIV, x, 23. Tertullianus quoque, *ad Nat.* lib. I, cap. xii, de ritibus Judæorum disserens, eorum *preces littores* commemorat. Cf. Glaire, op. cit. tom. V, p. 330. *Proseucha*, seu *Oratoria* non semper fuerunt ædificia, sed interdum accl subibales et solitarii, septo circumducti, silvæ, ubi precandi causa convenirent. Vid. Vitrunga, *De Symag. vetere*, p. 119.

bus primos rationem invenisse lanas purpureas inficiendi. » Verum obstat *nomine*. Nomen ergo proprium erat Lydia, non cognomen a patria. Adde, cognomina non sumi a provinciis tam amplius, ut regna sint, qualis erat Lydia: potius ab urbe dicenda erat Thyatirena. Lydia Sanctorum catalogo ascripta est in *Martyrol.* die 3 augusti.

PURPURA. — Aliqui ita dictam censent, quod purpura vestiretur, utpote nobilis et prognata e stemmate regio: regum enim est purpura. Alii, quod purpuram tingeret. Verum Græce est *πορφύρεα*, id est *purpure venditrix*, quales solent esse divites: imo opes et gloria Tyri consistebant in faciendi et vendenda purpura, uti dixi *Isaia* XXIII.

CIVITATIS THYATIRENORUM. — Civitas est Lydiae, de qua dixi *Apo.* I, 48; ex ea ergo oriunda erat Lydia.

COLENS DEUM. — Lydia erat Gentilis: cognovit ergo et coluit Deum vel lumine natura, ex creatione et gubernatione universi; vel ex institutione majorum, vel ex familiaritate cum Judæis, uti et Cornelius Centurio, *Aetor.* x. Unde Lyranus, Hugo, Glossa et Carthusianus censent eam fuisse prosetyram.

CUUS DOMINUS APERUIT COR. — puta illuminavit intellectum et movit voluntatem ejus, ut intenderet iis que dicebantur a Paulo, eaque vera esse intelligeret; itaque Christum cognosceret et diligeret. Oret prædicator, ut Deus auditorum corda aperiat: idem orent auditores, si fructum ex concione referre cupiunt.

15. SI JUDICASTIS ME FIDELIEM DOMINO. — « Si, » id est *quia*, *q. d.* Quia censuistis me dignam baptismo et fide Christiana, quia me fecistis fidelem et Christianam, divertite a me, ut ego vestro alloquio, et vos mea hospitalitate gaudeatis. Nec enim docet Christianos, præsertim Apostolos, nisi apud Christianos hospitari.

ET COEGIT NOS. — Hinc colligit S. Gregorius, *hom.* 23 *in Evang.*, quod peregrini ad hospitium non solum invitandi sint, sed etiam trahendi. Et S. Ambrosius, lib. I *De Abraham*, a Christianis, præsertim Episcopis, requirit ut præsto sint adventibus, occurrant obviam, itinera explorent, adsint non querentibus, rapiant prætergredientes, uti fecit Abraham. Sic et discipuli duo coegerunt Christum secum divertere in Emmaus, ideoque eum in fractione panis agnoscere meruerunt, *Luce* XXIV, 29.

16. AD ORATIONEM: — ad locum orationis, ad proseucham, uti dixi vers. 13.

HABENTEM SPIRITUM PYTHONEM. — Syrus, *spiritum divinationis*, puta demonem familiarem, imo obidentem, ait Cajetanus et Hugo (nam Paulus illum ex ea expulit), qui de futuris oracula reddebat. Apollo enim cognominatus est Pythius, vel a dracone Pythono, quem in Delo occidit, vel a *pythia*, id est *consulere*, puta a dandis responsis et oraculis. Inde spiritus ille quo afflari prædico-

bant futura, Python vocari ceptus est. Inde etiam *pythonis* dicebantur, qui Delphos ad consulenda oracula mittebantur, qui publice eum regibus cibaria habebant et vescebantur una, teste Herodoto, lib. VI. Vide dicta *Isaia* VIII, 19.

17. ISTI HOMINES SERVI DEI EXCELSI SUNT. — Non ait, Jesu Christi, quia hio illi exosus est, utpote qui eum regno suo dispoliavit. Dixit hoo diæmon per puellam, vel coactus a Deo: ita Beda, Glossa, Hugo et Dionysius; vel sponte, ut hæc arte ad se plures pelliceret, quasi qui spiritus esset divinus, utpote servos Dei indicans et dilaudans: ita S. Chrysostomus, Oeumenius, Lyranus et Cajetanus. Addit S. Chrysostomus, ut Paulum aduulando sibi conciliaret, ne se a puella expelleret, eumque laudando titillaret et ad vanam gloriam incitaret. Verum potior causa petenda videtur ex eventu, quem dæmon sagacissimus uti prævidebat, ita et malitiosissimus intendebat: nimirum prævidebat Paulum non laturum hæcæ suas voces, sed eum expulsurum, se vero libenter concessurum, ut heros Pythonis jam privatus suo divinalionis quæstu accenderet in Paulum, ut eum male mulceteret vel occideret. Pauli enim caput pelebatur diabolus, ut ejus prædicationem et conversionem Gentium inhiberet; ita factum est: nam Paulus ab eis captus, flagellatus et incarcerationatus est. Sciebat enim, si Paulum perderet, se plurimos perditurum.

18. DOLENS TAMEN PAULUS. — tum puellæ miseriam, tum diaboli fraudem, qui divinando populos ad se et ad magicas artes atrahebat. Græce *pro dolens* est *δυσανάχθεις*, id est *molesse ferens et indignans*; Erasmus, *tædio affectus*. Noluit hanc laudem et hoc testimonium recipere a diabolo Paulus, tum ut ostenderet eum patrem esse mendacii, et verum subinde dicere, ut deinceps mentienti credatur; tum ut ostenderet omnem eum diabolo communicationem nobis esse interdictam: « Nam beneficia ejus omnibus sunt nocentiora vulneribus, » ait S. Leo, *serm.* 19 *De Passione*. « Dum enim beneficia præstat, magis nocet, » ait S. Augustinus, lib. VIII *De Civit.*, cap. XXIV.

19. AD PRINCIPES. — Syrus, *ad primores civitatis*, inter quos multi erant e Magistratu: Magistratui enim puniendum obtulerunt Paulum, ut sequitur.

20. CUM SINT JUDEI. — Conflant invidiam Paulo: Judæi enim Romanis et aliis Gentilibus erant exosi ob fidei singularitatem, separationem et morum dissimilitudinem. Idem odium in Christianos, quasi e Judæis oriundos, derivarunt, ut patet ex Tertulliano, *Apoloq.* cap. VII, ac ex Apologis Aristidis, Quadrati, Athenagoræ, Justinii et aliorum illius ævi.

21. ANNUNTANT MOREM, — *ita*, id est *mores, instituta*, puta novam fidem et religionem, novum modum vivendi, novum noli Dei cultum.

CUM SIMUS ROMANI. — puta coloni Romanorum, ac proinde eorum jure viventæ. Romani enim

sancrant, ne quis Deus admitteretur, nisi quem Senatus approbasset. Unde cum Tiberius Cæsar, auditis miraculis Christi, vellet eum inter deos referre, Senatus restitit, eo quod se prius non consuluisset, teste Eusebio, lib. II *Histor.*, cap. II.

22. SCISSIS TUNICIS FORUM. — Pauli et Silæ. Id fecerunt tum ad exoracionem sceleris, quod scilicet deorum cultum abolere et novum Deum statuere satagerent; tum ut eos nofarent ignominia; tum ut eos nudarent ad flagellationem, quæ mox secuta est. Aliter Tigurina et Clarius; vertunt enim, « scissis tunicis suis, » pro *scissis* legentes *scissis*, quasi magistratus non Pauli, sed suas tunicas sciderint, in detestationem auditæ blasphemie et novæ religionis quam prædicabat Paulus. Hanc enim ipsi superstitiosam et blasphemam impiamque censebant.

23. ET CUM MULTAS PLAGAS EIS IMPOSUISSENT. — per virgarum flagellationem. Inde Syrus vertit, et *cum multum eos flagellassent*. Illi, præter virgas, putant Paulum et Silam partim a populo furenti, partim a licitoribus, fastibus et pugnis fuisse appetitos: hisce enim proprie plagæ infliguntur. Præclare S. Chrysostomus hic, sub finem *hom.* 39: « Paulus, inquit, verberabatur, et nihil dicebat. Hunc et nos imitemur. Refrariam percutientes mansuetudine, silentio, longanimitate. Difficiliora sunt hæc vulnera: major plaga et onerosior. Graviss enim est percutere animam quam corpus. Multos percutimus, sed ut amici, et delectantur; sed quem percuteris cum contumelia, quoniam cor testigisti, valde contristati. Ita magis cor illorum percutimus. Quod autem militas magis verberet quam temeritas, age demonstramus, » etc. Idem, *hom.* 6 *De Laudibus S. Pauli*, docet Paulum eadem cum nos infirmitati carnis subjacuisse, sed eam virtute transcendisse: « Non enim, inquit, habere naturam infirmitatis subditam, sed servire infirmitatibus, criminisum est; ut merito magnus ille habebatur atque mirabilis, qui imbecillitatem naturæ voluntatis virtute superavit, et hoc ipso ostendit, quanta sit liberæ voluntatis potestas, obstruitque ora dicentium: Cur non natura boni facti sumus, nec eum ipsa virtute progeniti? Quid enim referat natura esse, quod potes effici voluntate? Imo præstat sponte coronis et amplissima laude decorari. » Et mox: « Paulus, inquit, fuit statua virtutis, qui bona voluntatis in naturæ firmitatem certavit adducere. Dolebat quidem ille corpus, sed non inferior incorporeis potestatibus, ipsos contemnebat dolores. Quando enim dicit: Mundo crucifixus sum, quid aliud videtur dicere, quam quod etiam ex corpore ipso animi virtute migraverit? »

24. STERNIT LIENO, — umella, vel cippo, cui seorsim singuli inserebantur (1).

(1) *Tis* dicitur, lignum, tuit instrumentum ligneum, quibus hinc et inde foraminibus certo invicem spatio diversis

25. MEDIA AUTEM NOCTE PAULUS ET SILAS, ORANTES, LAUDABANT DEUM. — Vide hic Pauli et Silae in flagellatione et incarceratione constantiam et laetiam, qua exultantes Deo quasi pro ingenio dono gratias agunt. Idem fecerunt olim Martyres. Rursus, quam brevis somni fuerit Paulus, scilicet dormivit usque ad mediam noctem. *Tertio*, eum solum media nocte consurgere ad orationem, instar Davidis dicentis, *Psal. CXVIII*, 62: « Media nocte surgebam ad confitendum tibi; » et Isaiae, cap. XXVI, 6: « Anima mea desideravit te in nocte. » Hinc fideles olim media nocte solebant ad orationem surgere, tum quia sub id tempus natus est Christus, a quo et passus; tum quia credebant Christum noctu venturum ad iudicium, inquit Lactantius, lib. VII, cap. IX. « Quoecira, inquit Clemens Alexandrinus, in *Pedagog.*, cap. IX, saepe noctu a lecto surgendum est, Deusque laudandus: beati enim, qui in ipsum vigilarunt, seipsos assimilantes angelis, quos nos *εγγεγραφοι*, id est vigilantes, vocamus. » Idem, exemplo Pauli hoc loco, faciendum esse docet S. Basilus, in *Reg.*, interrog. 37, et S. Hieronymus, ad *Demetriadem*, post alias diurnas orandi horas: « Ad vesperam, inquit, media nocte et mane semper est exercendum. » Quin et Plinius de Christianis apud se accusatis ita scribit ad Trajanum, lib. X, *epist.* 77: « Affirmabant autem hanc fuisse summam vel culpae suae, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo, quasi Deo, dicere secum invicem. » Unde liquet non tantum Clericos, sed et laicos olim nocte ad orationem et hymnos convenisse. Atque hinc orti sunt Nocturni, quos quotidie legitimus in Officio Ecclesiastico, idque exemplo Pauli et Silae, qui *ὑμνεον*, id est *hymnizabant*, *hymnos dicebant*, ait Lucas. Unde Ecclesia in hymno ferie IV ad Matutinum, sic canit:

Mentes manusque tollimus,
Propheta sicut noctibus
Nobis gerendum praecipit,
Paulusque gestis censuit.

Hinc et S. Hieronymus Eustochio scribit et praescribit dicens: « Esto cicada noctium. » Noctu enim canit cicada. Ita Vincentius Ferrerius, S. Petrus Martyr, Ordinis Praedicatorum, S. Xaverius alique viri Apostolici per diem praedicabant, noctu orabant, exemplo Christi qui « erat pernoctans in oratione Dei, » *Luc. vi*. Plura vide apud Cassianum; lib. II; Francolinum, lib. *De Horis Canon.*, cap. II; Baronium hic, et in *Martyrol.*, ad diem 5 Januarii.

26. SUBITO VERO TERRAE MOTUS FACTUS EST MAGNUS. — Ut eo ostenderet Deus, se preces Pauli et Silae exaudisse, eorumque curam gerere, seque eos e

excavatum. In hac foramina vel pedes, ut hoc loco, vel ellum, cervix, manus et pedes noxiorum inerebantur vinculisque astringebantur. Hinc *παρασπόμενοι*; vocatur; Latini *nocturni* appellant.

carcere liberatum, ac pro eis terram omniaque elementa concussurum, si opus esset. Vide dicta cap. IX, vers. 31. Hic terra motus videtur inferi non tantum in carcere, sed etiam in urbe: eo enim territus Magistratus, illico jussit eos dimitti.

UNIVERSORUM VINCULA SOLUTA SUNT, — vel vi terrae motus, vel potius operatione secreta Angelis: nemo tamen effugit, quia percussis erant omnes, adeoque non advertebant incarcerationi se vinculis esse solutos, ait Chrysostomus.

27. CUSTOS CARCERIS. — Oecumenius censet hunc custodem fuisse Stephanum, cuius se domum baptizasse scribit Paulus, 1 *Cor. i*, 16, quemque inter primitias Achaiae commemorat ibidem, cap. ult., vers. 45. Sed obstat quod haec Philippis sint gesta in Macedonia, non in Achaia; nisi dicas custodem hunc oriundum ex Achaia, migrasse Philippo, ibique conversum a Paulo, redidisse Corinthum in Achaia.

29. INTERGRESSUS EST, — *εισπιδεν*, id est, ut Tigurina et Pagninus, *irrupit, insiluit*.

30. QUID ME OPORTET FACERE? — Conversus est hic custos pro terra motum, quodque Paulus et Silas soluti vinculis, in his tamen persistissent laudantes Deum; inde enim videbat Deum pro Paulo et Sila, quasi legatis suis pugnare.

31. CREDE IN DOMINUM JESUM. — Multa alia credenda erant de Patre et Spiritu Sancto, de Ecclesia aliisque Symboli articulis, quae proinde sigillatim ei exposuit Paulus, vers. 32; sed horum omnium caput et summa erat fides in Christum: haec enim includit et docet caetera omnia. Fides enim Christiana credit traditque Symbolum Apostolorum, quo reliqua credenda continentur.

33. DIMITTE HOMINES ILLOS. — Magistratus praecipit sententiam contra Paulum et Silam: unde rediens ad se, et causa melius examinata, nimirum quod ob pulsam a muliere Pythonem daemonem, id est ob beneficium in eam totamque urbem collatum, eum tam male exceperit; forte etiam sentiens, vel a custode pro nuntium edoctus de miraculo terrae motus, Paulique innocentia et laetitia, quodque a Deo solutus vinculis, carcere egredi nolisset, eum illico jussit dimitti, Deo ad id ipsum impellente, ne praedicationis Pauli cursus inhiberetur: ita Lyranus, Hugo et Dionysius. Unde quidam Graeci codices addunt: « Die autem facto, convenit Magistratus in concilium, et memores terrae motum factum, timuerunt ac miserunt lietores; » quae verba significant terrae motum non tantum fuisse in carcere, sed per totam urbem, uti dixi vers. 26.

37. INDEMNATOS. — Taxa in iustitiam Magistratus, quod praecipit iam sententiam quam poenam causa inaudita. Syrus verit, *innocentes*.

HOMINES ROMANOS. — In *Pandect.*, leg. v, tit. 26, lege Julia, de vi publica damnatur, qui civem Romanum ante ad populum, nunc ad Imperatorem appellentem, necarit, torserit, verberarit, in vin-

cula duci jussit. Exaggerat Cicero, actione 5 in *Verrem*, quod Gavium, civem Romanum, Verres flagellavit. Nec ulla vox alia, inquit, istius miseri inferi dolorem eruptumque plagarum audiebatur, nisi haec: « Civis Romanus sum. » Recens erat Rhodiorum exemplum, qui cum peccasset in aliquos Romanos cives, Claudius eos liberate plane privavit, uti narrat Dio, lib. LX. Antiquo enim jure Romanorum nefas erat civem Romanum subicere flagellis, seu virgis. Id primum statuit lata lege Valerius Publicola apud Valerium Maximum, lib. IV, cap. 1. Id ipsum confirmatum est lege Porcia et lege Semproniana, teste Cicerone pro *Rabirio*. Vide Sigonium, lib. 1 *De Antiq. Jur. Roman.*, cap. vi (1).

NON ITA, SED VENIANT, ET IPSI NOS EDUCANT. — *ἐκπαίδευοντες*, id est *educant*. Hinc patet Paulum post cibum in domo custodis sumptum redidisse ad carcerem, ut ibi eum Magistratus inveniret, et innocenter pronuntiaret et dimitteret. Vide hic magnanimitatem Pauli, qua carcere egredi non vult nisi Magistratus sententiam ferat de ejus innocentia, idque publice. Simili consilio Socrates noluit e carcere fugere, ne illa fuga reum potius se convinceret, quam innocentem, ait Plato in *Crito*. Idem eadem causa et virtute fecit Ignatius, fundator Societatis nostrae. Lege Ribadeneiram, lib. II *Vite ejus*, cap. XIV. Sapienter Melania, a praeside Palaestinae incarcerationa, ut ab ea aurum, quod copiose in monasteria erogabat, et spiritum, « Ego, ait, illius fili filia, hujus vero uxor, qui in terra fuit genere clarus, nunc autem sum Christi an-

Magnanimitas Pauli.

cilla. Neque meum viliem habitum despereris: possum enim me, si velim, extollere: ne ergo forte ignorans in crimen aliquod incidas, quemam sum tibi declaravi. » Adde quae documentum: « Oportet enim adversus stolidos, tanquam canes et accipitres uti animi elatione, et in tempore superbia in ipsos immitti. Tunc iudex se excusavit, et eam adoravit, et jussit eam absque ullo impedimento cum sanctis viris versari: » ita Palladius in *Lausiaca*, cap. CXVII. Hac de causa Paulus subinde animos, quin et iram assumpsit. Ira enim est eos virtutis. « Iras, inquit Chrysostomus, hom. 6 *De Laudibus S. Pauli*, avidus creator nobis inseruit, ut dormientes atque resolutas animas ab inertia ac desidia suscitaret. Quasi enim gladio acerto, ita menti nostrae ure acumen imponit, ut eo cum oportet, utamur. Propterea igitur et Paulus hoc saepe usus est affectu, et modeste loquentibus erat melior iratus, cum tempore omnia faciens opportunum pro lucro et commodo praedicandi (1). »

39. DEPRECATI SUNT EOS. — Ecce Paulus suos iudices facit sibi supplices. Unde Gagneus et Dionysius: Veniam, inquit, deprecati sunt pro injuria violatoque jure civilitatis Romanae. Graeci codices nonnulli addunt Magistratum venisse cum amicis, ac dixisse: « Ignoravimus statum vestrum, et quod estis justi. Et eductos eos rogarerunt dicentes: Exite ex hac urbe, ne forte rursus irruant in vos et vociferentur contra vos. »

40. INTRODERUNT AD LYDIAM, — purpuram, cap. v, vers. 14, moxlam et orantem pro Pauli liberatione.

ET VIRI FRATRIBUS, — Luca, Timotheo, et si qui alii socii erant Pauli; solum enim Paulus et Silas incarcerationi fuerant. Unde pro eo sollicitus erat Lucas et Timotheus. Hinc Paulus consolatus est eos, narrando terrae motum et caetera quae Deus in carcere pro se operatus erat ad gloriam Christi. Unde quidam Graeci codices addunt: « Narraverunt quaecumque fecit Dominus illis. » Nam Philippus hac vice Paulus tantum legitur convertisse Lydiam et custodem carceris; sed hi sparserunt in alios fidei semen. Unde ad eos scripsit postmodum Paulum epistolam ad *Philippenses*, zelo et desiderio martyrii ardentem.

Moraliter, discamus a Paulo eadem alacritate et contentione predicare paucis ac multis, pauperibus ac nobilibus, feminis et pueris ac viris. Idem dico de doctrina, audiendis confessionibus, catechesi et quavis alia occupatione ac labore.

(1) Sibi ipsi Paulus debuit, ut postulare honestam deductionem ex urbe. Si enim cum ahisset, paulo post rumor fuisset sparsus, extracto carcere ipsum aufugisse, quae res fame et auctoritate Apostolicae apud Philippenses et alios multum nocuisset. Cur vero Paulus se non tulit est legimus Romanorum praesidio adversus dumvires, quam eum virgis caedi juberent? Nempe, ait Kuenelius in h. L., tumultus in foro obstitit, quominus ad civitatis jura provocaret, aut exaudiretur. Confirmat haec rationem ipsum vocabulum *ἐκπαίδευοντες, indemnatos*.

Esto enim initio parvus sit fructus, Deus tamen ad magna non scanditur nisi per parva : ab iis ergo inchoandum tendenti ad magna. Vide dicta Zachar. iv, 10.

Nilvile principium melior fortuna sequetur.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Philippus exiens Paulum contendit Thessalonicam, ubi multos convertit; sed Judæis eum persequentibus abiit Beream, inde Athenas: ubi ex ara ignoto Deo dicata, demonstrans hunc Deum esse Christum, multos ad ejus fidem traduxit, ac inter eos Dionysium Areopagitam.

1. Cum autem perambulassent Amphipolim et Apolloniam, venerunt Thessalonicam, ubi erat synagoga Judæorum. 2. Secundum consuetudinem autem Paulus introivit ad eos, et per sabbata tria disserebat eis de Scripturis, 3. adaperiens et insinuans quia Christum oportuit pati, et resurgere a mortuis: et quia hic est Jesus Christus, quem ego annuntio vobis. 4. Et quidam ex eis crediderunt, et adjuncti sunt Paulo et Silæ, et de colentibus Gentilibusque multitudo magna, et mulieres nobiles non paucæ. 5. Zelantes autem Judæi assumentesque de vulgo viros quosdam malos, et turba facta, concitaverunt civitatem; et assistentes domui Jasonis, quærebant eos producere in populum. 6. Et cum non invenissent eos, traherent Jasonem et quosdam fratres ad principes civitatis, clamantes: Quoniam hi, qui urbem concitant, et huc venerunt, 7. quos suscepit Jason, et hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse, Jesum. 8. Concitaverunt autem plebem et principes civitatis audientes hæc. 9. Et accepta satisfactione a Jasone, et a cæteris, dimiserunt eos. 10. Fratres vero confestim per noctem dimiserunt Paulum et Silam in Beream. Qui cum venissent, in synagogam Judæorum introierunt. 11. Hi autem erant nobiliores eorum qui sunt Thessalonicæ, qui susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes Scripturas, si hæc ita se haberent. 12. Et multi quidem crediderunt ex eis, et mulierum Gentilium honestarum, et viri non pauci. 13. Cum autem cognovissent in Thessalonia Judæi, quia et Bereæ prædicatum est a Paulo verbum Dei, venerunt et illuc, commoventes et turbantes multitudinem. 14. Statinque tunc Paulum dimiserunt fratres, ut iret usque ad mare: Silas autem et Timotheus remanserunt ibi. 15. Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum usque Athenas, et accepto mandato ab eo ad Silam et Timotheum, ut quam celeriter venirent ad illum, profecti sunt. 16. Paulus autem cum Athenis eos exspectaret, incitabatur spiritus ejus in ipso, videns idololatriæ deditam civitatem. 17. Disputabat igitur in synagoga cum Judæis, et colentibus, et in foro, per omnes dies, ad eos qui aderant. 18. Quidam autem Epicuræi et Stoici Philosophi disserebant cum eo, et quidam dicebant: Quid vult seminiverbibus hic dicere? Alii vero: Novorum dæmoniorum videtur annuntiator esse: quia Jesum et resurrectionem annuntiabat eis. 19. Et apprehensum eum ad Areopagum duxerunt, dicentes: Possumus scire quæ est hæc nova, quæ a te dicitur, doctrina? 20. Nova enim quædam infers auribus nostris: volumus ergo scire quidnam velint hæc esse. 21. (Athenienses autem omnes, et advenæ hospites, ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid novi.) 22. Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait: Viri Athenienses, per omnia quasi superstitioniosiores vos video. 23. Præteriens enim et videns simulacra vestra, inveni et aram in qua scriptum erat: Ignoro Deo. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis. 24. Deus, qui fecit mundum et omnia quæ in eo sunt, hic cæli et terræ cum sit Dominus, non in manu-

factis templis habitat, 25. nec manibus humanis colitur indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem, et omnia: 26. fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora, et terminos habitationis eorum, 27. quærere Deum, si forte attritent eum, aut inveniunt, quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum. 28. In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus; sicut et quidam vestrorum poetarum dixerunt: Ipsius enim et genus sumus. 29. Genus ergo enim simus Dei, non debemus estimare auro, aut argento, aut lapidi, sculpturæ artis et cogitationis hominis, divinum esse simile. 30. Et tempora quidem hujus ignorantie despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus ut omnes ubique penitentiam agant, 31. eo quod statuit diem in quo judicaturus est orbem in æquitate, in viro, in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis. 32. Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam vero dixerunt: Audiemus te de hoc iterum. 33. Sic Paulus exivit de medio eorum. 34. Quidam vero viri adherentes ei, crediderunt: in quibus et Dionysius Areopagita, et mulier nomine Damaris, et alii cum eis.

4. CUM AUTEM PERAMBULASSENT AMPHIPOLIEM. — Civitas est Macedoniæ vel Thraciæ, vicina Philippis: ita dicta, quod aquis undequaque sit circumdata, isthmo tantum terræ coherens: ita Pollux, lib. IX. Hæc Philippo Macedoni et Atheniensibus bellorum causam dedit. Hanc Brasides, Lacedæmoniorum dux, bello Peloponnesiaco occupavit: ita Thucydides, lib. IV.

APOLLONIAM. — Hæc vicina est Thessalonicæ. Aliæ enim plures alibi fuerunt urbes eodem nomine.

THESSALONICAM. — Hæc prima, vel inter primas fuit Macedoniæ civitas, ita dicta a *vocæ*, id est *victoria*, quam de Thessaliis ibidem obtinuit Philippus, Macedonum rex. Nunc per apheresin *Salonica* vocatur, in qua Judæi habent synagogam, typographiam, imo *dominium*: ita Strabo, lib. VII, et Stephanus, lib. *De Urbibus*.

2. SECUNDUM CONSUETUDINEM. — Consueverat enim Paulus, ait Chrysostomus, ubique primo adire synagogas Judæorum, ibique predicare, etiamsi sæpius ab eis offensus, expulsus et lapidatus, ut constantem in suam gentem amorem ostenderet bonumque pro malo redderet; itaque multos ex eis converteret, reliquos nolentes converti faceret inexcusabiles, ne, si primo Gentibus prædicaret, Judæi pretendere vel obijcere possent ipsum non annuntiare verum Messiam, eo quod hic promissus esset Judæis, non Gentibus.

DISSEREBAT EIS DE SCRIPTURIS. — *ἀπὸ τῶν γραφῶν*, id est *de Scripturis*: ita Figurina et Pagninus. *De Scripturis* enim probat Iesum Christum esse Messiam et Salvatorem mundi, cujus fide omnes justificari et salvari debeant. Melius et nervosius veritatem Noster, *de Scripturis*. Solebant enim Judæi in Synagogis non aliud tractare quam Scripturas: unde si Paulus aliud tractasset, ac præsertim directe et expresse egisset de Christo crucifixo, expulsi essent eum Judæi. Thema ergo Pauli erat Scriptura, sed ita, ut ex ea opportunis locis semper ingereret et insinuaret Christum, uti sequi-

tur. Ubi nota solertiam et dexteritatem Pauli, quia Christum artificiose, quasi aliud agens, Judæis invisit et Christum aversantibus insinuat et prædicat. Idem faciendum est iis qui veniunt animas vitis immersas, et sermonem omnem de virtute abhorrentes, ut primo de aliis rebus, quas illis gratas esse sciunt, sermonem faciant, deinde latenter ad vitia et virtutes descendant.

Noster fundator S. Ignatius hoc suis dabat axioma: « Ingreddimini cum eo quod est illorum, sed exite cum vestro; » significans initio nos hominibus secularibus accommodare debere et omnibus omnia fieri, ut omnes lucrificemus, ac tandem virtutem, quam intendimus, eis persuadeamus. Ita venatores avium et ferarum, ac piscatores piscium, eis escam obijciunt, sed sua esca retia et hamos abscondunt, quibus eos illaqueant et capiunt: idem faciat venator et piscator animalium rationalium, que instar ferarum et piscium viventia, terrenis inhiant.

Ita S. Barlaam Eremita, fingens se gemmarum gemmamque afferre eximii splendoris et valoris (puta fidem Evangelicam), additum sibi patefecit, convertitque Josaphat, regis Indiæ filium, uti referit Damascenus in eorum Historia.

Ita S. Abrahamus neptem suam Mariam lapsam in fornicationem, fingens se mercatorem, reduxit in viam salutis, uti refert S. Ephrem in ejus Vita.

Ita in Vita Astionis Martyris legitimus, Vigilantium parentes adhuc Gentiles de Astione filio perquirentes mortem ejus elasse, dixisseque eum vivere in regione fortium, puta in cælo, itaque eos consolatum esse, ac tandem dextera martyrii ejus nobile enarrasse eosque ad Christum convertisse.

Ita S. Xaverius a concubinariis avellibat concubinas, insinuans se in eorum amicum, et unam unam, nunc alteram alio prætextu eis adimens, donec ad unam omnes admitteret. Legit Tursellinum in ejus Vita, lib. VI, cap. 1 sub finem.